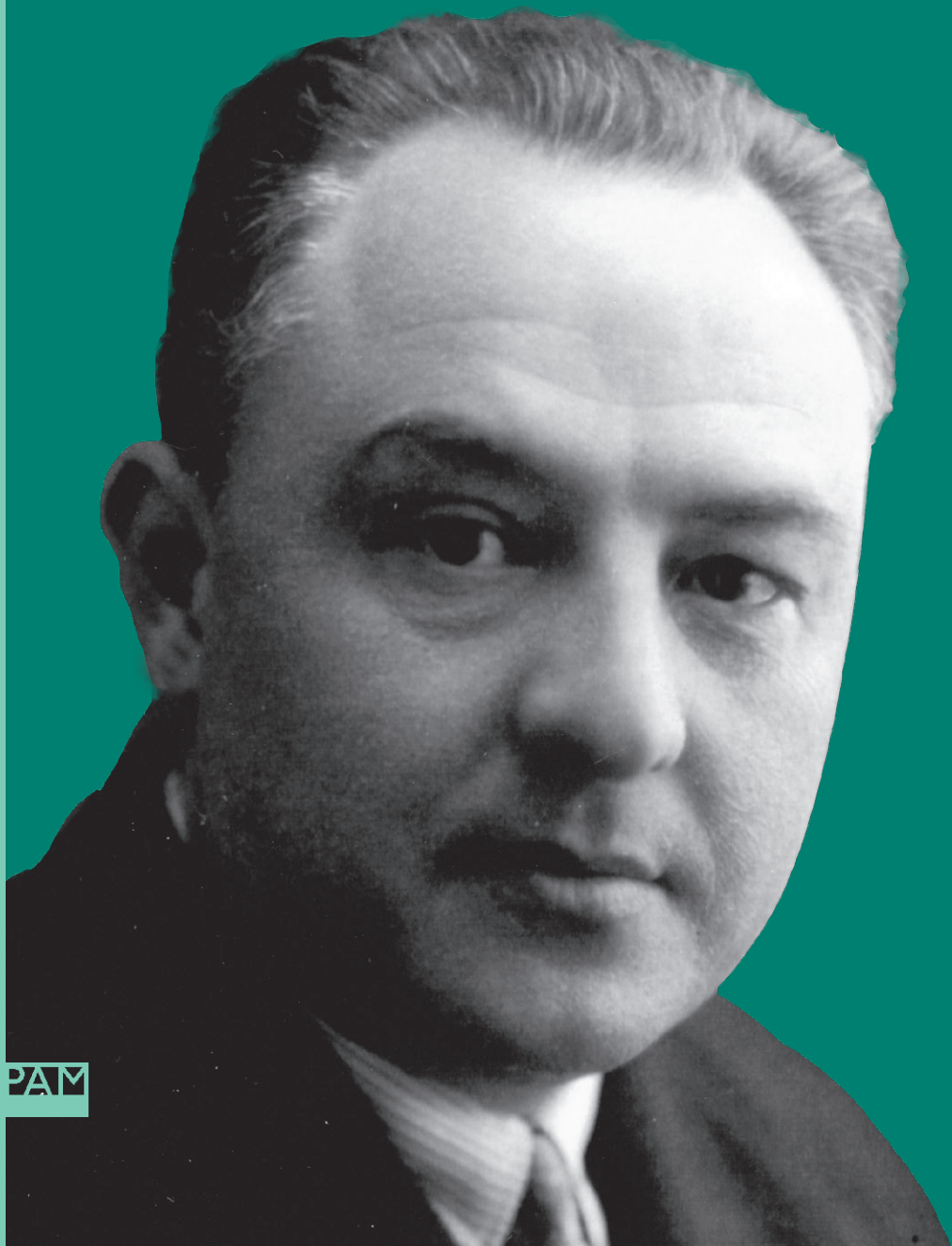

GAZIEL

Obra dispersa

PAM

**Textos
i Estudis
de Cultura
Catalana**

242

Consell de direcció:

DOMINIQUE DE COURCELLES
(Centre National de la Recherche Scientifique)

JOSEP M. DOMINGO
(Universitat de Barcelona)

SHARON FELDMAN
(University of Richmond)

CARME GREGORI
(Universitat de València)

JOAN MARTÍ I CASTELL
(Universitat Rovira i Virgili)

JOAN MAS I VIVES
(Universitat de les Illes Balears)

JOSEP MASSOT I MUNTANER
(Institut d'Estudis Catalans)

IRMELA NEU
(Hochschule München)

VERONICA ORAZI
(Università degli Studi di Torino)

PAUL PRESTON
(London School of Economics & Political Science)

RAMON PINYOL I TORRENTS
(Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya)

FRANCESC VILANOVA
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Gaziel

OBRA DISPERSA

Edició a cura de Manuel Llanas

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2020

Aquesta obra ha estat publicada amb la col·laboració
de la Fundació Abadia de Montserrat, 2025

FUNDACIÓ ABADIA DE MONTSERRAT, 2025

Primera edició, octubre de 2020

© Hereus d'Agustí Calvet, 2020

La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9191-147-0

Dipòsit legal: B. 16594-2020

Imprès a Limpergraf, S.L. – Mogoda, 29-31

08210 Barberà del Vallès

PRESENTACIÓ

Sens dubte, la peripècia vital va impedir que Gaziell agrupés els seus escrits en una edició d'obra completa. A les circumstàncies personals s'hi va afegir la mort, el 1962, de Josep M. Cruzet, propietari de l'editorial Selecta, on Gaziell havia donat a conèixer els llibres de postguerra. Així, la publicació de la seva *Obra catalana completa* —titulada, també, *Obres completes. Obra catalana*— data de 1970, quan l'escriptor feia sis anys que era mort, i de la tria i de la recopilació va encarregar-se'n Tomàs Tebé, redactor en cap de la Selecta. La mateixa editorial tenia projectat un altre volum, el de l'obra en castellà, que havia d'aplegar el conjunt dels articles periodístics apareguts entre 1918 i 1936, publicats sobretot a *La Vanguardia*, però també a dues tribunes madrilenyes, *El Sol* i *Ahora*. De fet, em consta que Gaziell els havia anat recollint, aquells articles, i que, poc abans de morir, havia pactat amb Tebé reproduir-los en un volum, que —per motius que desconec, però que devien estar relacionats amb la crisi de l'editorial— no va sortir mai a la llum.

Amb exclusió —amb quatre excepcions— dels articles periodístics,¹ el present volum reuneix vint-i-vuit textos dispersos de Gaziell —en català, castellà i francès— no tan sols no recollits a l'esmentada edició de l'*Obra catalana completa*, sinó tampoc a cap altre títol miscel·lani seu. Aquests escrits dispersos, que, ordenats cronològicament, abracen els anys 1918-1964, són de tipologia heterogènia i d'extensió molt variable.

1. Bastants d'aquests articles s'han compilat al llarg del segle actual en diferents edicions. Així, Xavier Pericay n'ha reproduït un centenar llarg dels publicats durant la Segona República a Julio Camba-Gaziell-Josep Pla-Manuel Chaves Nogales. *Cuatro historias de la República* (Barcelona: Destino, 2003). Per part seva, Jordi Amat n'ha editat dels anys 20 i 30 —publicats a *La Vanguardia* i a *El Sol*— a *Tot s'ha perdut. El catalanisme polític entre 1922 i 1934* (Barcelona: RBA, 2013) i un aplec dels dedicats a Barcelona a *La Barcelona de ayer. Estampas y crónicas (1919-1933)* (Barcelona: Libros de Vanguardia; Ajuntament de Barcelona, 2014). De les cròniques de la Primera Guerra Mundial, se n'han reeditat a *En las trincheras* (Barcelona: Diéresis, 2009) i a *De París a Monastir* (Barcelona: Libros del Asteroide, 2014). Finalment, i si més no per ara, Narcís Garolera ha recollit els cent deu articles apareguts al rotatiu madrileny *El Sol* a *¿Seré yo español? Un periodista catalán en Madrid (1925-1930)* (Barcelona: Península, 2018).

Dins la quinzena dels anteriors a 1936 s'hi troben tres pròlegs (a poemes de Miquel Forteza, a un recull de reportatges periodístics de Gadir i a una edició bibliofílica de Gabriel Miró); quatre parlaments o intervencions en actes públics (als Jocs Florals de Barcelona de 1920, sobre Zorrilla, sobre cultura i política i sobre l'avenir de la cultura); dues evocacions de personalitats creadores (Maria Antònia Salvà i Juli Garreta); una biografia (d'Eugenia de Montijo); una evocació de Juli Garreta; una prosa poètica i un esbós de dimissió, el 1932, de *La Vanguardia* (una dimissió al capdavant no presentada); s'hi ha afegit, per l'interès i relleu intrínsecs, un article de 1927 sobre el naixement del seu pseudònim;² i dels anys 20 daten les primeres respostes a enquestes i entrevistes, que s'allarguen fins a 1964.

Corresponen als anys de la guerra civil tres articles que l'aborden de ple, els dos primers apareguts a un diari de Buenos Aires i el tercer a una revista acadèmica de París. Els escrits posteriors a 1939 comencen amb els més extensos. D'una banda, dos pròlegs, a una biografia de Maquiavel i a *El retrat de Dorian Gray*, d'Oscar Wilde, que acaba sent una mena de glossa biogràfica; de l'altra, un estudi de 1942 —documentat, incisiu i interpretatiu— sobre la premsa espanyola entre 1874 i l'any de redacció, una monografia rellevant que es beneficia del coneixement directe de l'autor sobre el tema. Van seguits per la traducció d'un poemari de Paul Valéry —*Ébauche d'un serpent*—, que, prohibida per la censura i encapçalada per un pròleg substanciós, dona fe un cop més de l'interès permanent que Gaziel hi va tenir; per una retractació d'un comentari seu anterior sobre l'obra de Pío Baroja; per una prosa breu sobre un gravat de l'artista francesa Cécile Reims; per un poema aparegut en una revista de l'exili; per uns *Goigs de Sant Feliu de Guíxols* —només coneguts en una edició privada i molt limitada de 1952; per uns comentaris —originals i rics de contingut— sobre el conjunt del teatre de Shakespeare; i, en fi, per una conferència de tema guixolenc datada el 1960.

Només em queda afegir, sobre els criteris d'edició, que m'he limitat a esmenar en tots els textos els errors tipogràfics més evidents.

MANUEL LLANAS

2. Per contrast, s'ha exclòs de la compilació l'article «En Miquel dels Sants Oliver», aparegut a la revista mallorquina *La Nostra Terra* el 1928, perquè, traduït al castellà, es publica a *La Vanguardia*, amb el títol «Un laico monacal» el 20 i el 27 d'abril d'aquell mateix any.

HOMENATGE A MARIA ANTÒNIA SALVÀ (1918)*

Jo em sento damunt la consciència el pes d'haver escrit cert article sobre el do de la gràcia en la moderna literatura catalana. No és pas que me'n desdigni, ni que ara cregui just rectificar el punt d'obrir essencial d'aquella petita anotació crítica. Si fos cas de reprendre-la, tornaria a subscriure-la. El pes que sento ve, tan sols, d'haver comès, al parlar dels nostres pocs escriptors afavorits amb el do diví de la gràcia, una omisió gairebé imperdonable. I aqueixa omisió queia, precisament, com una ombra de descuit i d'injustícia, damunt la personalitat tan dolçament i genuïnament graciosa de na Maria Antònia Salvà.¹

Permeteu-me, doncs, que ara esmeni el meu oblit amb un gest de cordial homenatge. Si no hagués escorcollat massa ràpidament la panera, no m'hi hauria deixat al fons, per humil o massa amagada, una de les fruites més dolces i pures que hi havia.

Si fos cas d'anomenar públicament el poeta més gran de la Catalunya actual, o el més fàcil, o el més torturat, o el més pulcre, o el més enginyós, ben segur que sonarien noms coneguts de tots nosaltres. Mes si es demanava, simplement, quin era el més graciós poeta de la nostra llengua, el més ric d'aquella fluïdesa i agilitat imponderables, tan agradoses de gustar, tan difícils d'explicar als que no saben gustar-les, i tan impossibles d'adquirir quan no es tenen per do natural —penso que llavors també, unànimement, tots diríem: és na Maria Antònia Salvà.

* Publicat dins el número monogràfic d'homenatge a Maria Antònia Salvà de la revista *La Veu de Mallorca*, any I, 2a època, núm. 27-28-29 (1918), p. 3; hi va contribuir una rastejera d'escriptors mallorquins i catalans.

1. L'article a què Gaziell es refereix és «De literatura catalana. El don de la gràcia», aparegut a *La Vanguardia* el 12 de març d'aquell 1918; hi defineix el concepte, hi esmenta escriptors de la literatura universal que el posseeixen i, en la literatura catalana, afirma que només es troba en algunes pàgines de Verdaguer, Ruyra, dels *Croquis pirinencs* de Massó i Torrents i, sobretot, d'Emili Vilanova.

PERE MARCET (1919)*

Ja ben entrat l'agost de 17..., a Barcelona deien que no s'hi podia viure. Les dones casolanes, a l'anar a la font, els barbers, en llurs botigues ombrívols, i els passejadors vagarosos de vora el mar —quan al capvespre es fonia el sol i es dauraven en l'aire les darreres aurenets disperses—, tots parlaven, unànimes, de l'extraordinària, roenta xafogor estival.

Un pobre marxant, vingut a peu d'Igualada, caigué estabornit de solei enmig de la plaça Nova; era el mateix «vetes i fils» del barri —aquell que sonava el violí per Carnestoltes— qui va alçar-lo de terra com a mort. Escassejava l'aigua. Dos cans rabiosos van desfer la Processó del Corpus, tot mossegant el campaner del Pi; els va matar un brau fuster de la Riera Alta, a cops de pal avalotats.

Pels carrers no es veia una ànima, sota la cremor del sol. De nits, en la penombra angoixosa de les cambres obertes, apagats els llums, els veïns finestrejaven llargament, en camisa. El treball esdevenia feixuc, i el plaer, desplaent: cansades d'esperar debades, les àvols mallorquines del Call, llogant vaixells escandalosos, s'entornaren a l'illa fins a la tardor. Prohoms i canonges fugiren, a darrers de juliol, vers les valls regalades on l'estiu s'escola entre becaines, sota el cobricel bellugadís dels fruiterars...

En Pere Marcet, fugint també de l'encongiment de la seva cambra folrada de llibres, sense esma per avançar els delitosos i solitaris estudis, davallava del carrer del Paradís, totes les tardes, a veure la seva germana casada amb el conseller Jaume Cunill. El conseller vivia dins un antic casal; era l'amo assenyat d'una fonda botiga, d'un hort ple de llegum i d'una parra formosa. Tot això ho regentava amb paciència, vora l'ombra de Santa Maria del Mar.

Entrant al casal, embafava una espessa sentor de vi i civada. Regalimaven lentament les bótes ventrudes, dins les gerres d'aram. En el racó més solitari, una branca marcida de llorer embaumava l'antiga

* Text publicat a *L'Almanac de «La Revista»* de 1919 (p. 120-122), on consta com a «fragment d'una obra inèdita», de la qual no tinc cap altra notícia.

imatge d'un Crist clavat en creu. Els gats novells dormien, escuats, damunt les saques. Per la porta del fons se passava a l'hort.

L'aigua hi remorejava en la terra solcada. Feien ombra les menudes pereres i els vells tarongers, trasplantats del dolcíssim jardí d'unes monges veïnes. Una gran paret de convent, tota blanca, s'alçava a mà dreta. Tenia finestres obertes, part de dins, darrere les reixes de ferro, en la foscor olorosa d'encens. I tots els dies, després de traspasar la botiga deserta, en Pere Marcet s'aturava un instant a la llinda de l'hort silenciós. Sota el brancam d'una magnòlia, en l'encodormiment calitjós de la sesta, la volguda germana alletava en pau son darrer infant. Les oques casolanes rondaven l'arbre florit. Entre les branques ressonava amb monotonia, en la quietud pesanta, la remor gutural de les tórtres.

En Pere Marcet, immòbil, esperava que fos descobert. La germana es deixondia amb peresa. Alçava els ulls, esguardava d'esma la porta, i amb un somriure sereníssim, tendre.

—Entreu —li deia—, entreu, germà, si us plau.

PRÒLEG A MIQUEL FORTEZA.
L'ESTELA (1919)*

Les poesies que es contenen en aquest llibre són prou bones per no haver de sol·licitar la benevolència de qui vulgui llegir-les; i en Miquel Forteza és també prou discret per no fundar en elles cap ambició. En lloc de presentar-les me limitaré, doncs, a explicar-les, a la meua manera.

En Miquel Forteza, més que un poeta professional, amb penó alçat i musa pròpia, és un senzill *amateur* de poesia, celibatari i tastador. Moltes escoles i lectures diverses han influït la seva obra, com temps contraris la seva collita; mirant només que el fruit fos bo, l'autor no ha mai pretès que els altres haguessin de trobar-lo rar i extraordinari. Tampoc ha servit cap senyera: la poesia d'en Forteza no és un combat, és un esplai.

Donat a una de les més àrdues professions civils, l'enginyeria dita de Camins, en Forteza ha fos perfectament el sant treball quotidià amb els millors esbarjos d'un esperit selecte. Mentre duraven els seus llargs anys d'estudi, a l'escola professional de Madrid; en temps de vacances, a la seva Mallorca nadiua; en viatges i excursions; en tot lloc, a tothora i sense pensar mai què en faria, en Forteza ha anat seguint l'impuls secret de traduir i fixar les seves emocions essencials, les més íntimes i les que li vingueren d'enfora. Les Matemàtiques han sigut per en Forteza com les germanes fidels que l'acompanyen sempre i, de tant acompanyar-lo, es van tornant un poc grises. La Poesia, en canvi, ha estat la dolça amiga dels dies de festa, que es fa esperar i és més excitant a cada nova entrevista.

Un jorn, davant els borradors que havien anat acumulant-se fins a vessar de la carpeta, en Forteza va preguntar als seus íntims: I si en feia una tria, i després un recull, creieu que seria publicable?... Com tots li responguérem decididament que sí, així va néixer aquest llibre.

* El poemari *L'estela*, de Miquel Forteza Pinya, el va publicar a Barcelona La Revista el 1919. El pròleg ocupa les pàgines 7-8.

En altres temps de més temprança i serenor que els d'ara, aquest llibre segurament no hauria estat imprès. Un dels amics d'en Forteza, el que tingués més bona lletra, n'hauria tret algunes còpies amoroses, amb bona tinta i bon paper, deixant grans marges blancs i força espai entre les ratlles. Els pocs exemplars, un a un, revestits d'una relligadura elegant i flexible, duent a dintre, ben clara, una dedicatòria sens èmfasi, haurien sigut com una joia d'intimitat.

No sent així, enlloc podia imprimir-se millor aquest llibre que sota el recer de la biblioteca que «La Revista» publica, on fan cor i s'harmonitzen, unes amb altres, gairebé totes les veus diverses de la nostra actual poesia.

Que la plena llum i les remors del món siguin amables per aquestes pàgines, arrencades d'un breviari compost a la fina i discreta penombra de la intimitat.

Barcelona, maig 1919

MEMÒRIA DEL SECRETARI DELS JOCS FLORALS DE BARCELONA (1920)*

Al cap de seixanta-dos anys de llur restauració gloriosa, els Jocs Florals de Barcelona emprenen enguany una noble i solemne volada de plenitud. Fa molt temps que l'esperit ciutadà no havia acompanyat la nostra festa patriòtica i literària amb el fervor que li demostra avui. La vinguda a Barcelona del gran català que ens fa l'honor de presidir-nos,¹ el més il·lustre i mundialment conegut dels homes de la nostra raça que avui petgen la terra, ha estat, ben segur, el motiu més directe d'aquesta ampla emoció popular. I els Jocs Floral d'enguany vénen a ser quelcom més que una gaia festa de poesia; són, també, un aplec espiritual de catalanitat.

L'excepcional esplendor que aquests Jocs prometien va moure noblement l'ambició literària. Dues-centes seixanta-quatre composicions aspiraven als premis tradicionals i als extraordinaris que poguéu crear especialment el Consistori. Poques vegades deu haver-se aplegat una collita de tanta abundor. Si haguéssim de judicar segons ella, arribaríem a sospitar que a la nostra estimada Catalunya, terra xica i bonica, s'hi dóna una exuberància poètica desproporcionada, tan frondosa que gairebé podria esdevenir alarmant. Però és la qualitat i no pas la repetició implacable del nombre lo que dóna valor i exquisidesa al fruit. I vista així, us he de dir que el volum de la collita d'enguany ha estat més fort que el seu aroma. Els vells mestres gloriosos, tantes voltes coronats de llaurer, no han pas volgut venir a copsar-ne una altra branca. Les generacions novelles semblen també haver-se retret, amb llurs gon-

* *Jochs Florals de Barcelona de 1920*. Barcelona: Estampa La Renaxensa, 1920, p. 27-32.

1. La presidència d'aquella edició dels Jocs Florals va recaure en el mariscal Josep Joffre, mentre que la seva esposa, Henriette Penon (anomenada la Mariscala J. Joffre), era la reina de la festa. Tot just acabada la Guerra Gran, el militar rossellonès havia esdevingut un heroi a França i una figura venerada per tota l'opinió pública francòfila. Els mantenidors (o sigui el jurat) d'aquella convocatòria, presidits per Joffre, eren Àngel Guimerà, Antoni Rubió i Lluch, Ernest Moliné i Brasés, Lluís Millet, Ramon Miquel i Planas i Agustí Calvet, el qual, com a secretari, va redactar i llegir la present memòria. Aquestes informacions, així com la dels noms dels premiats, procedeixen de l'«Acta de la Festa» que encapçala el volum.

fanons de colors virolats i llurs amables audàcies. Els grans poetes qui són entremig, amb l'esguard ple de foc i maduresa, i un pols de cendra arran del front, gairebé tots s'han estimat més veure que creure. Quedem, doncs, que enguany oireu coses molt belles, però cap de nova ni d'excursionista.

Totes les veus que d'aquí a uns instants han de fer-vos gustar llurs melodies, les hem escoltat força vegades o seran un eco d'altres que ja oireu un jorn. Però el tast repetit i la reminiscència escollida no exclouen pas el bon gust. La Flor Natural, atorgada al recull de poesies que es diu «Branca Florida», n'és una bona prova.² Hi ha finor, hi ha sensibilitat, hi ha una dolça i límpida imatgeria en les seves estrofes. Aquest recull ens ha semblat digne del premi, perquè té dues qualitats essencials per nostre gust mediterrani: la fluïdesa i la claretat.

El primer accèssit a la Flor Natural se l'endú una composició que, tot just encetada, ja us donarà una viva sentor de ruralia mallorquina.³ L'augusta calma autumnal i la xafogosa sesta de les veremes s'hi reflexen en estrofes lluminoses, un xic monòtones, plenes d'assolejada llangor.

El segon accèssit ha sigut per un «Poemet d'una tarda d'istiu».⁴ És una poesia enginyosa i artificiosa, allargada potser, però àgil i llisqueta com un rajolí de melodia lleugerament antiga.

Quin any, senyors, per una bella Englantina! L'hem cercada, l'hem desitjada, l'hem volgut trobar inútilment. La Pàtria, que tothom sent tan bé, és una cosa espiritual molt difícil d'expressar prenent-la d'una manera abstracta. Potser si els cànons establerts tradicionalment als Jocs Florals no comportessin tanta rigidesa, hauria estat possible donar l'Englantina a una d'aquelles composicions que canten, no la Pàtria en abstracte, sinó que, descrivint un bell tros de la pàtria concreta, fan sentir-ne l'esperit total, d'una manera indirecta. No sent així, no podent ser així perquè ho priven les regles per consuetud establertes, hem hagut de deixar desert, amb gran recança, aquest premi patriòtic. Un dels més bells pitxers que adornen la nostra festa ha quedat buit, sense flor.

«Cavaller, bon cavaller», la composició que rep l'únic accèssit a l'Englantina no guanyada, és, per la seva discreció, la que més mereixia apropar-s'hi.⁵

2. L'autor era Joan M. Guasch.

3. Aquest primer accèssit es va atorgar a «La veremada», de Joan Ramis d'Ayreflor.

4. De Josep Massó i Ventós.

5. L'autor era Josep M. Tous i Maroto.

El premi de la Viola d'Or i d'Argent l'hem concedit a una poesia verament daurada i argentada de paraules i rimes sonores: «La lletania dels rosers».⁶ És una mística i olorosa garlanda d'estrofes clares i curulles de roses. S'hi senten múltiples reminiscències. Però són entreteixides amb gràcia nadiua, original del poeta i la seva terra. I ens ha plagut, al prendre-la per premiar-la, perfumar-nos amb ella les mans.

El primer accèssit a la Viola és un pur i tardà rebrot de la bona poesia verdagueriana. De tan senzilla, aquesta poesia arriba a ser bella; i de tan humil arriba a fer-se perfecta.⁷ «Lluna de Pasqua» ha merescut el segon accèssit.⁸ Aquesta composició, que té dugues parts, porta un lema que diu: «Amor sacro e profano». L'hem distingida més per l'amor sagrat que per l'altre, més pel seu caire conventual que per la seva faceta mundana. I és per això que l'hem posada a l'ombra humil de la Viola, i no a prop de la càlida i pagana esplendor de la Flor Natural.

El premi ordinari de prosa, anomenat Copa del Consistori, ha estat concedit a la narració que s'intitula «Cercant el Paradís Perdut».⁹ Aquesta serà la veritable joia dels Jocs Florals d'enguany. És una prosa sàvia, magnífica, curiosament treballada, sense que l'esforç s'hi senti, tal com pertany a les més difícil entre les formes essencials i mil·lenàries de la literatura. Brolla aquesta deu de paraules harmoniosa i lenta, plena d'un sabor d'arcaïsmes que la fan més gustosa, sense llevar-li mai el moviment, l'agilitat, ni la fina remor de les aigües que viuen i corren. Si dels presents Jocs Florals, passant temps, no n'hagués de quedar res més que el record d'aquesta prosa, ja n'hi hauria prou per no oblidar-los del tot. Aquest premi és d'aquells, raríssims, que el donar-los honora.

«L'Home que morí al florir dels ametllers» i «De l'era» són els títols corresponents als dos accèssits al premi ordinari de prosa.¹⁰ Totes dugues narracions són agradoses: la primera, per una certa sensibilitat i una certa elegància, encara no prou destriades d'altres elements inferiors; la segona, per l'aire sanitos que la inspira. Un premi extraordinari ha estat creat en favor d'una prosa que porta un títol inefable i un lema en llatí. S'han vist en aquest treball certes qualitats fortes que, un cop polides, podrien esdevenir més equilibrades. I es cregué que seria bo encoratjar amb un premi extraordinari a l'autor d'una obra que, certa-

6. També era obra de Josep M. Tous i Maroto.

7. Es tracta de «Nadalencia», d'autor no identificat.

8. Obra del sacerdot Ramon Garriga.

9. De Llorenç Riber.

10. La primera composició era d'Eusebi Isern Dalmau; la segona, de Xavier Bonfill.

ment, no és pas una cosa vulgar, però tampoc massa normal.¹¹ «Matí de festa», la narració que ha obtingut un accèssit al premi extraordinari de prosa,¹² se recomana per la seva afinada sensibilitat i per la seva bona i senzilla estructura.

Ha estat molt fàcil, enguany, l'adjudicació del premi Fastenrath al gènere d'obres que li pertocava. Se'n varen presentar només sis; i en Josep Pous i Pagès, que ja n'hi tenia la meitat, se l'ha endut amb la seva comèdia «Papallones». Se l'ha endut naturalment, francament: no tan sols per la sanció pública que ja acompanya a n'aquella obra que tot Catalunya ha aplaudit, sinó també per esperit de justícia envers un comedïograf habilíssim, fecund, que en els darrers anys ha fet bells esforços per donar nous matisos a la nostra escena, i alguns d'ells li reeixiren admirablement.

Aquesta ha sigut la nostra tasca humil de selecció. I només caldrà dir, per terminar-la, que en el Jurat va haver-hi sempre una planera coincidència de criteri i una sortosa unanimitat.

És antiga costum floralasca que, després de feta la justícia humana, se parli discreta i resignadament de la divina: vull dir d'aquells estimats amics i col·laboradors nostres que, obeint a la voluntat divina, abandonaren per sempre més, d'un any ençà, la nostra companyia. Llargua és la llista, enguany. En Melcior Rodríguez d'Alcàntara, n'Antoni Reynés, n'Antoni Añón; aquell incansable i ferreny Roig i Roqué; en Joaquim Rivera Cuadrench, En Joan Mon i Bascós, home de toga casolana; Mossèn Josep Condó, l'Artur Gallart, en Claudi Martínez Imbert; el dolç i discretíssim cavaller que fou en Joan Palau i Vera; l'escultor Vallmitjana, que era tot un temps; n'Emili Coca i Collado, en Víctor Brossa; n'Agustí Valls i Vicens; aquell espill de patricis, en Frederic Rahola, que conservà fins a la mort la generositat i l'entusiasme nadius d'una ànima sense ombra; i en Joaquim Miret i Sans, gran senyor de casa nostra, que rodà tot el món enllaminat per la diversitat de les coses i els homes, i sempre tornava al Born, carregat d'erudició, de *potins*, de manuscrits i pergamins centenaris, per assegurar l'aciencadament, amb honor i fent rotllo, a la taula acadèmica dels savis.

Permeteu-me que n'anomeni encara un, el darrer, el més il·lustre de tots, aquell que més nombroses i augustes coneixences haurà trobat a l'altra banda de la riba, allà on blanquegen els asfòdels eternament florits. És en Miquel dels Sants Oliver. Una amistat personalíssima i cor-

11. Aquest premi extraordinari va recaure en una composició d'Eduard Girbal Jaume, de títol tipogràfic: ((...)).

12. Aquesta narració era de Xavier Bonfill.

dial m'hi unia. Però no va ser tan sols el meu mestre: va ser, també, el mestre de tots. L'Oliver fou l'últim rebrot d'una nissaga que, amb la seva mort, ha quedat extingida. La intel·ligència dels homes és sensiblement monòtona, equivalent i uniforme, a través del temps. L'únic que muda i no es repeteix mai és la sensibilitat dels homes. D'aquí vénen la frescor i l'encís immortals, sempre renovellats, de la poesia. Les generacions han d'amidar-se pel cor, no per la intel·ligència. I aquella generació severament cordial d'esperits catalans, que començava amb Balma per acabar amb l'Oliver, podrà ser alabada, podrà ser escarnida, podrà ser superada si voleu, però, tal com era, no tornarà a donar-se a Catalunya mai més.

I ara, Senyors, feta la tria i tancada la capsa dels records, deixem que els poetes alcin llurs veus harmonioses, per admirar en ells als millors representants d'aquesta gaia festa, que poques vegades havia estat tan bella, tan plena, tan magníficament catalana com el dia d'avui.

EUGENIA DE MONTIJO (1922)*

Senyores i senyors:

El tema que ara tindrè l'honor d'exposar-vos, si es volgués tractar a fons, excediria els límits normals d'una senzilla conferència. Una vida com la de l'emperadriu Eugènia, tan llarga, tan accidentada, tan admirable i terrible en els seus episodis essencials, tan plena de detalls saborosos, i englobant tota una època històrica, és pràcticament irreductible a uns curts instants d'evocació literària.

Em limitaré, doncs, a fer córrer lleugerament davant dels vostres ulls aquesta prodigiosa història, com si fos una cinta cinematogràfica, passant per alt moltes coses i apuntant-ne tot just algunes d'altres, no fent més que cosir escenes i anècdotes tretes de llargues lectures. Meu, veritablement meu, gairebé no hi haurà res més que el fil i l'agulla.

Què us diré?... Figureu-vos que ens trobem, tots plegats, a un gabinet d'antigues i precioses estampes sobre la vida de l'emperadriu Eugènia. Obrim les carpetes, acostem la llum, i donem-nos el fi, discret i enyoradís plaer de repassar belles imatges. Jo, aquí, no sóc res més que l'encarregat d'anar girant els fulls.

I

ANYS D'INFANTESA I JOVENTUT

(1826-1848)

Vers 1832 el futur autor de *Carmen*, Pròsper Mérimée —que llavors era un jove literat i galant—, caminava a poc a poc per la *rue* de la Paix, a París, una tarda, donant la mà a una nena que tot el més devia tenir cinc o sis anys...

Imagineu-vos la capital de França en aquells dies llunyans. Un observador col·locat sobre un dels vells ponts del Sena —el pont Royal o

* Text de la Conferència 3a de la sèrie organitzada per la M. Iltre. Junta de Dames de Barcelona, pronunciada el dia 20 de novembre de 1921 a la Sala Mozart per Agustí Calvet (*Gaziel*). Barcelona-París: Bloud & Gay Editores, 1922.

el pont Neuf— no hauria vist, mirant cap a ponent, ni rastre del que avui són la torre Eiffel, el pont d'Alexandre III, les teulades grisenques del *Grand* i el *Petit Palais*, ni la fosca silueta del Trocadero. Tot era ras, d'aquella banda. La sorda trepidació del Metropolità, la contínua remor d'autobusos i taxis, ni les sirenes dels remolcadors, no torbaven encara la fonda quietud de les ribes del Sena. Els passants vestien i eren tal com va fixar-los el llapis agudíssim de Gavarni o, un poc més tard, la ploma sentimental de Murguer. Era en plena bohèmia pintoresca, en ple romanticisme literari, en plena burgesia monàrquica. Hi havia a París els primers cafès il·luminats amb gas, i als teatres del bulevard s'hi representaven operetes d'Auber, tals com *Els diamants de la corona*. I al palau del Louvre encara hi sojornava un rei, el més burgès de tots els francesos, aquell bonhomiós Lluís Felip, que es passejava pels carrers fent barretades amistoses i amb un paraigua vermell a sota el braç.

Mentre Merimée i la seva petita amiga caminaven, aquella tarda, per la *rue* de la Paix, el literat va trobar-se amb un conegut seu. I com aquest, sorprès de veure'l en tan minúscula companyia, i admirat de la gràcia i la boniquesa de l'infant, demanés qui era: «És —va contestar Merimée— una nena espanyola, filla de certa amiga meva». I va afegir: «La porto a menjar unes laminereries, tot passejant». L'amiga a qui al·ludia Merimée era la comtessa de Montijo; i la gentil convidada no era altra que la seva filla, Eugènia de Guzmán, Portocarrero, Fernández de Córdoba, La Cerda i Leiva, nascuda a Granada el 5 de maig de 1826... Qui hauria dit, llavors, a Merimée, al seu amic i a tots els que passaven per la *rue* de la Paix, que aquella graciosa nina de 6 anys, que anava a menjar caramels, estava destinada a ésser emperadriu de França?

Els pares de l'infant eren uns nobles espanyols proscrius de la seva pàtria. Ell, el comte Ciprià de Montijo, fou el que a començaments del segle XIX se'n deia a Espanya *un afrancesado*, home inquiet i un xic voluble, devot de la glòria de Napoleó I i ensems amant del liberalisme. Ella, l'esposa del comte, Maria Manuela de Kirkpatrick de Closeburn, era filla del cònsol britànic a Màlaga i oriünda d'un vell llinatge irlandès emigrat a Espanya. I heus aquí que el matrimoni, fugint de la persecució absolutista de Ferran VII, i deixant confiscada la seva fortuna, se n'havia anat a viure a París, amb dues filles petites i en un piset modestíssim.

El comte era dur amb la família. Amargat pels anys i les contrarietats, volia que les seves filles s'acostumessin a les privacions, i renyava severament la comtessa quan aquesta intentava comprar-los un paraigua o dur-les a passeig en carruatge. Les dues germanes, no obstant, varen passar pel Sagrat Cor, un dels millors convents educatius de Pa-

rís. Us imagineu Eugènia, la petita col·legiala? Tal com ara fa un segle, les filles de la bona societat passen avui també la infantesa en els col·legis d'aquella institució religiosa. La majoria de vosaltres haureu estat segurament al Sagrat Cor de Sarrià, o a altres convents similars d'Espanya. Aquells jocs, aquell tracte senyorívol, aquells exercicis religiosos, aquelles tasques vostres, foren les mateixes de l'emperadriu Eugènia quan era infant. Vosaltres potser jugàveu a l'ombra d'uns plàtans coronats de sol; Eugènia de Montijo devia esplaïar-se a l'ombra d'uns castanyers coberts de boira. Tot el demés fou igual. I si llavors algú, indicant Eugènia, vestida d'uniforme, pàl·lida i amb la trena penjant, li hagués profetitzat la seva estranya ventura, hauria produït el mateix estupor que si un vident, en vostres dies de col·legi, hagués senyalat alguna de vosaltres, dient-li: «Tu seràs emperadriu!».

Tot i l'estretor de la seva fortuna, la comtessa de Montijo sostenia relacions amb el gran món parisenc. Però el singular de les seves amistats no eren les coneixences amb els Castellane i els Delessert, sinó amb una munió d'artistes que la visitaven. Entre ells hi havia, en primer lloc, Merimée i Enric Beyle, Stendhal. Els dies de vacances, en tornant del col·legi, Eugènia trobava sovint a casa seva aquells dos grans mestres de la prosa francesa. Merimée tenia, llavors, 30 anys, i Stendhal, 40. Eugènia va guardar d'aquest darrer un record inesborrable i curiosíssim. Stendhal, per l'emperadriu Eugènia, va ser sempre més, fins a la seva mort, «*monsieur Beyle*». No sabia anomenar-lo d'altra manera, com en aquells dies en què Stendhal la prenia en els seus braços, i l'asseïa damunt els seus genolls, per contar-li, amb un encís incomparable, les campanyes de Napoleó I. L'emperadriu no va llegir mai, ben segur, ni una ratlla del famós novel·lista. Però per a ella, aquest, és a dir *monsieur Beyle*, l'aspre psicòleg i el pare del millor del realisme francès, va ser sempre més «aquell vell senyor tan bondadós, que adorava les nenes petites i contava coses admirablement».

Una altra de les coneixences de la comtessa de Montijo i una de les més fervents admiracions de l'emperadriu infant, va ser —qui diríeu?— la gran tràgica francesa i jueva, Rachel. Aquesta, que llavors debutava i tenia de 18 a 20 anys, visitava sovint la comtessa, sobretot en dies de «recepció literària», i li donava invitacions perquè anessin a veure-la representar. La comtessa de Montijo i les seves dues filles, adolescents encara, solien instal·lar-se a la Comèdia Francesa, al prosceni de pati, a mà esquerra. L'artista volia tenir ben a prop d'ella les seves amigues, perquè llur emoció i entusiasme, i molt sovint llurs llàgrimes, la inspiraven. La tendra Eugènia escoltava extasiada els dolços versos de Racine fluïnt dels dolços llavis de la gran artista. I en els ulls blavosos i en

la pallidesa d'aquella col·legiala, Rachel hi veia reflectir-s'hi l'emoció produïda per la seva fascinadora força tràgica.

Mort Ferran VII, el 1833, els proscrius del monarca pogueren tornar a Espanya i recollir els béns confiscats. El comte de Montijo vingué tot sol, deixant a París la seva família. Però, mort el comte, el 1839, més tard la seva esposa i les seves filles emprengueren, després del llarg desterrament, el retorn a la pàtria. Eugènia era ja una meravellosa poncella; tenia l'edat dels poetes, anava a complir els 15 anys.

Amb la seva grossa fortuna familiar, la comtessa de Montijo, gran d'Espanya, reprengué també el lloc que li corresponia en la societat madrilenya. Va figurar, va intrigar, i durant el gabinet Narváez, de 1847 a 1848, arribà a exercir un alt càrrec palatí i a adquirir una tan considerable influència, que el mateix president del Consell se'n sentia gelós. Però el més important, per nosaltres, d'aquell curiós període, fou el tren de vida, lleuger, espiritual, enlluernador, bon xic fantàstic i gairebé detonant enmig de la proverbial gravetat espanyola, que la comtessa de Montijo i les seves filles menaven a Carabanchel, a la vora mateix de Madrid, on vivien en una finca de camp magnífica, edificada per la fantasia de Cabarrús, el famós ministre, que un atzar del destí va voler fer-lo pare de *madame* Tallien, la gran beutat revolucionària, i oncle llunyà de l'emperadriu Eugènia. El paisatge de Carabanchel és dels més àrids del món; però el seu parc artificial, segons diu Merimée, que va estar-hi, era un dels més encisadors que hi hagi hagut mai a la terra. El secret d'aqueixa anomalia estava, ja podeu pensar-ho, no en el parc mateix, sinó en les tendre nimfes que l'embellien amb la resplendor i la gràcia dels seus anys juvenívols. Res no aturava la comtessa de Montijo: a Carabanchel es ballava nit i dia, a l'ombra dels arbres i al clar de lluna, es representaven comèdies, i fins s'arribava a cantar òperes sentimentals, com la *Norma*. Les cançons florien en llavis de les dues germanes, com les roses dels roserars veïns; els invitats no sabien anar-se'n. L'aire —deia Merimée, que era dels que no se n'anaven— sospirava per tots els racons. Miss Flowers, la institutriu anglesa de les germanes Montijo, fidel a les normes rigoroses del puritanisme britànic, vivia en un esglai perpetu, víctima de les entremaliadures de les seves deixebles. L'emperadriu Eugènia guardà un record deliciós d'aquells anys de joventut i de malifetes ingènues. I, sempre que els remembrava, solia exclamar amb un somriure de compassió i de suau melancolia, concentrant tota la seva enyorança en el fantasma esverat d'aquella miss puritana: «Pobre miss Flowers! Pobre miss Flowers!».

D'aquesta època conservem un retrat d'Eugènia, degut a la ploma d'un observador finíssim, de don Joan Valera, l'autor de *Pepita Jiménez*.

nez, que llavors era un jove diplomàtic de 23 anys. Heus-lo aquí: «La hermosa Eugenia, hija menor de la condesa, es una diabólica muchacha que, con una coquetería infantil, chilla, alborota y hace todas las travesuras de un chiquillo de seis años, siendo al mismo tiempo, la más *fashionable* señorita de esta villa y corte, y tan poco corta de genio y tan mandoncita, tan aficionada a los ejercicios gimnásticos y al incienso de los caballeros buenos mozos, y finalmente, tan adorablemente mal educada, que casi, casi se puede asegurar que su futuro esposo será mártir de esta criatura celestial, nobiliaria y, sobre todo, riquísima».

Aquest perfil inestimable, traçat espontàniament *d'après nature*, fou escrit el 1847. L'adorable «chiquilla de seis años» era, en realitat, una damisella que en tenia 21. Mai Eugènia degué ser tan bella, ni tan fascinantadora. Muntava a cavall, dictava la moda, feia la llei al seu voltant, i caminava enmig d'una cort d'adoradors que sospiraven per ella romànticament, pàl·lids i escabellats, a l'estil d'Espronceda.

Guardeu present aquesta imatge. Eugènia ja està dotada de totes les seves arts divinement seductores. Tota la gràcia i la finor franceses, dins un cos d'andalusa, amb cabells rossos d'or i ulls blau fosc d'irlandesa. La meravellosa aventura de la seva vida anava a començar.

II

LA MERAVELLOSA AVENTURA

(1848-1853)

El casament d'Eugènia de Montijo amb Napoleó III és una de les més admirables comèdies d'amor que la vida hagi representades. Si els dramaturgs d'avui s'inspirassin encara en els fets històrics, podrien compondre, a base d'aquella acció real, una ficció escènica que tingués l'enginy i l'amplitud de Shakespeare, unides a la finesa de Marivaux. A falta d'això, jo no sé com Sardou, aquell vell teatrista que manejava personatges històrics com qui maneja putxinellis, no va aprofitar-se del tema. Tant se val: la comèdia, encara que inèdita, és un veritable *chef-d'œuvre*.

De 1840 a 1845, la comtessa de Montijo i les seves filles passaven la vida entre França i Espanya i anaven sovint a prendre les aigües del Pirineu francès. A Pau, a casa de la marquesa de Castelbajac, varen fer coneixença amb una tal *madame* Gordon, artista, aventurera i conspiradora, que estava en íntimes relacions amb el partit bonapartista. El príncep Napoleó, que llavors tenia ja uns 37 anys, estava empresonat al fort de Ham, al departament del Somme, on fou reclòs el 1840 per

haver conspirat contra el bon rei Lluís Felip. *Madame* Gordon no feia més que parlar del «seu príncep», i Eugènia de Montijo l'escoltava amb una admiració intensa i profunda. Un príncep, un Napoleó, perseguit, empresonat, conspirant nit i dia! N'hi havia prou i massa per fer somniar una jove romàntica.

Un cop destronat Lluís Felip, proclamada la Segona República i cridat a presidir-la justament el famós príncep màrtir, la comtessa i les seves filles volaren a París, per instal·lar-s'hi definitivament a la plaça Vendôme. Poc després eren presentades a l'Elisi.

—Monsenyor —digué Eugènia al príncep-president, volent ser-li agradable—: molt sovint hem parlat de vós amb una dama que us és ben fidel.

—Qui voleu dir? —preguntà el príncep.

—*Madame* Gordon —respongué amb tota ingenuïtat Eugènia.

El príncep se la va mirar amb un aire estrany, però llargament, llargament.

Aquesta mirada volia dir moltes coses. Volia dir, en primer lloc —i això no va pas poder endevinar-ho Eugènia, perquè ho ignorava en absolut—, que el príncep sabia prou bé qui era, i sobretot què havia estat *madame* Gordon, ço és, una aventurera de llarga i tèrbola història; volia dir, també, que el príncep s'estranyava que una jove tan cànvida i bella es vantés públicament de la seva coneixença amb un tan sospitós personatge; volia dir, en fi, que la trobava hermosíssima. I això sí que probablement Eugènia ho va endevinar per complet... Aquí podria terminar el pròleg de la meravellosa comèdia. No us sembla interessant? Anem seguint, que ara ve el millor de l'obra.

El príncep Napoleó s'havia enamorat bojament d'Eugènia, així que la va veure. Fou un esclat de passió romàntica, el *coup-de-foudre* fatal. Però, què podien ser aquelles dones, aquelles nobles estrangeres, un xic desconcertants i enlluernadores, que vivien luxosament a París, es feien amb un món de literats i artistes i eren rebudes per la més alta noblesa —per la mateixa princesa Matilde Bonaparte, la gran amiga de les arts i les lletres i pel duc de la Rochefoucauld, que les invitava a les carceres de la Vallée-aux-Loups; però que al mateix temps havien sigut íntimes amigues de *madame* Gordon, d'aquella intrigant i aventurera? Què volien, què cercaven a les recepcions de l'Elisi?

Poc temps després, la comtessa de Montijo i la seva filla Eugènia, només elles dues, reberen una invitació del príncep per anar a sopar a Saint-Cloud. En arribar al palau mare i filla, de gala, creient trobar-lo ple d'invitats i alts funcionaris, varen quedar summament estranyades de veure sols les esperaven, dos per dos, el príncep-president i

un seu íntim, Bacciochi. A la porta del palau hi havia, a més, dos caruatges preparats per dur-les a Combleval, un pavelló solitari, situat en el parc de Saint-Cloud. La comtessa i la seva filla varen acceptar, vacil·lant.

Era un capvespre d'estiu, quan les postes són llargues. Soparen tots quatre al pavelló amagat dins la frondosa solitud deserta. Eugènia estava nerviosíssima. Aquella estranya intimitat la feria com un afront. En llevar-se de taula, el príncep s'acostà a oferir-li el braç, galantment, «per anar a donar un tomb pel parc». Bacciochi es disposava ja a fer de Mefistòfil, i allargava el seu a la comtessa. Llavors, Eugènia, apartant-se discretament i un xic severament: «Monsenyor —digué al príncep—, primer és la meva mare». El príncep va comprendre i, sense dir un mot, oferí el braç a la comtessa; Eugènia prengué el de Bacciochi. El príncep, aquella tarda, es va avorrir espantosament.

L'endemà hi hagué consell de família a casa la comtessa. La filla gran, la que no havia sigut invitada, estava furiosa pel que havien fet la seva mare i la seva germana. Era necessari trencar l'incident, reparar la imprudència comesa. I pocs dies després, sense haver estat més a palau ni onsevulla, totes tres emprengueren un llarg viatge per les vores del Rin.

Què me'n dieu, del primer acte? La intriga està nuada. L'ham és fort i subtil. El peix, per gros que sigui —i en aquest cas era un príncep—, no tingueu por, ja tornarà a picar!

Varen passar dos anys. La comtessa de Montijo —s'ha de dir en honor seu— anava organitzant i dirigint aquesta grossa partida, en què es jugava el destí de la seva filla i l'enaltiment de la família, amb una sang freda, una intel·ligència, una energia, una audàcia i fins una astúcia admirables. Eugènia, la principal interessada, fou l'element més passiu. És ben cert que l'amor del príncep l'afalagava; però mai no va sentir-se moguda a correspondre-hi per freda i vulgar ambició. Era jove, era bellíssima, era admirada, era festejada per un home il·lustre —per aquell mateix príncep presoner, conspirador i romàntic, que tantes voltes havia somniat—; i es deixava dur com per les rares i capricioses peripècies d'un conte de fades, seduïda per l'extraordinària òrbita del seu destí. La resta de la família Montijo condemnava l'aventura, perquè la creia excessivament perillosa; i ho era, en efecte. Sols la comtessa es mantenia ferma, cartejant i jugant, batent-se contra un món d'enemics i envejosos, segura que l'amor fa miracles i que una noia —diguin el que diguin—, una noia és per a un rei.

El 2 de desembre de 1851, el cop d'Estat del president Napoleó, enderrocant la República, va revelar clarament que el príncep anava de dret

a la restauració de l'Imperi. L'interès del joc augmentava. La comtessa reaparegué ràpidament a París, amb les seves filles, reprenent llurs relacions amb el príncep, però ja a un altre nivell, de potència a potència. Napoleó havia sigut escarmentat, sabia amb qui tractava, i cada dia, agullonat per la recança, s'anava enamorant més i més... A les grans caceres de Fontainebleau, Eugènia cavalcava triomfalment, com una superba amazona. Els qui la veieren encaçar el cérvol —el rostre encès per l'aire matinal, els ulls brillants de rosada, i el cos diví, cenyit i àgil, dibuixant-se fugitivament damunt les clarianes del fullatge—, diuen que mai s'ha vist al món una Diana caçadora que li fos comparable. Els ulls del príncep macilent es fonien de veure-la. Tothom se n'adonava. La gelosia, el despit i la calúmnia corrien per la selva de Fontainebleau com els escorpins amagats sota l'herba. La comtessa de Montijo llançava les últimes cartes, amb una fuga i una fermesa de vell jugador que ha comptat tots els trumfos de l'altre. Eugènia vivia entre somnis. Un dia, sota els arbres de Compiègne, el príncep va parlar-li seriosament d'amor. Quin salt devia fer el cor d'Eugènia! Però encara li semblava impossible; no era hora, no era hora!... Eugènia va fer veure que no en creia res.

Va proclamar-se l'Imperi. Corrien rumors que la cancelleria negociava el matrimoni de l'emperador amb una princesa estrangera. Se n'anomenaven diverses, entre elles la infanta d'Espanya Maria Cristina, germana del marit d'Isabel II. Però altres veus ben informades asseguraven que la diplomàcia francesa trobava certa molesta fredor, certa invencible resistència en les corts estrangeres, encara hostils a aliar-se amb els Bonaparte. Napoleó III es mostrava preocupat. Les intrigues i maledicències augmentaven formidablement al palau. S'acostaven els moments decisius.

La nit del primer de febrer de 1852 —quan el nou règim comptava tan sols tres setmanes de vida—, la comtessa de Montijo i la seva filla Eugènia varen assistir al ball de gala donat al palau imperial. Quan anava a posar-se a taula per sopar, Eugènia va trobar-se, al pas d'una porta, amb una de les dames invitades, *madame* Fortoul. Eugènia va fer acció de passar; i llavors *madame* Fortoul, que era una de les indignades contra ella, la va insultar en alta veu, ofesa que tingués la pretensió de passar-li davant. Eugènia va tornar-se pàl·lida de vergonya i, apartant-se, va cedir-li el pas.

Com que estava invitada a asseure's a la taula imperial, no va poder amagar a l'enamorat la torbació que sentia. Per dues vegades l'emperador va alçar-se i, posant-se darrere d'Eugènia, li demanà què tenia:

—Sir —respongué ella—, per l'amor de Déu, mireu que tothom ens esguarda!

Després del sopar, l'emperador va insistir per conèixer què havia passat.

—Vull saber-ho —digué—. Què hi ha?

—Hi ha, Sir —respongué Eugènia—, que aquesta nit he sigut insultada, i que no vull que em tornin a insultar.

Oh moment decisiu, anhelat!

—Des de demà —replicà l'emperador, amb veu commosa—, ja no us insultaran mai més.

En tornant a casa, aquella mateixa nit, la comtessa, sabedora del que havia passat, però encara no prou segura, manà preparar les maletes per emprendre un viatge. Era la terrible estratagema de sempre, la llarga absència destinada a consumir de desig el cor enyorívol de l'enamorat. Parlaren de sortir de França, d'anar-se'n, aquest cop, vers Itàlia; però encara no havien tingut temps de tancar les maletes quan, l'endemà, la comtessa rebia una lletra personal de l'emperador demanant-li oficialment la mà d'Eugènia.

L'accidentada comèdia acabava victoriosament, amb una victòria absoluta, completa. L'amor havia triomfat: l'amor que per una deessa caçadora, de 27 anys, sentia un novell emperador que ja frisava en els 45. Ara sols faltava l'epíleg.

Al cap d'un any just, el gener de 1853, Eugènia de Montijo es casava amb el príncep somniat, esdevingut emperador de França, a la catedral de *Notre-Dame*. Passem per alt les festes, les joies, les lluminàries a París i províncies, les alegries populars i les enveges sordament devorades. Diguem, només un incident imprevist, l'únic potser que la comtessa no va saber preveure. Molt poc després del matrimoni, l'emperador va donar a entendre a la comtessa de Montijo que havia de renunciar a tota influència política i oficial, que mai no seria res menys, però res més, a França, sinó una estrangera distingida. I la comtessa s'entornà cap a Espanya, un xic despitada, però sens dubte joiosa, *malgré tout*, d'haver portat tan alt la seva filla. Un sol amic la va acompanyar fins a Tours. Sabeu qui era? Era Pròsper Mérimée, que ja començava de ser vell i il·lustre, i encara li romania fidel: com en aquells temps llunyans de joventut literària, quan l'actual emperadriu no era més que una nena estrangera i menuda, i ell la duia a menjar bombons, caminant, una tarda, per la *rue* de la Paix...

SUMARI

Presentació	5
Homenatge a Maria Antònia Salvà (1918)	7
Pere Marcet (1919)	8
Pròleg a Miquel Forteza. <i>L'estela</i> (1919)	10
Memòria del secretari dels Jocs Florals de Barcelona (1920)	12
Eugenia de Montijo (1922)	17
Prólogo a Gadir (1923)	45
Memorias literarias. Autobiografía de un pseudónimo (1927) ...	50
De bon matí (1928)	56
Als amics de Garreta. Un bon pedrís (1928)	59
Respostes a enquestes i entrevistes (1928-1964)	61
Parlament sobre Zorrilla (1929)	73
Prólogo a Gabriel Miró. <i>Semana Santa</i> (1930)	77
Cultura i política. Notes d'una conferència (1930)	80
Esbós de dimissió pública de <i>La Vanguardia</i> (1932)	83
Opinió sobre el <i>Diccionari</i> de Pompeu Fabra (1933)	86
Parlament sobre <i>L'avenir de la culture</i> (1933)	87
Articles a <i>La Nación</i> de Buenos Aires (1937)	90
Que pensent de leur guerre civile les espagnols eux-mêmes ? (1938)	103
<i>Prólogo</i> a una biografia de Maquiavel (1941)	114
Los tres momentos de la vida de Oscar Wilde (1942)	134

La premsa diària espanyola (1942)	160
Pròleg i traducció de Paul Valéry. <i>Ébauche d'un serpent</i> (1948)	205
Mea culpa sobre Baroja (1949)	243
Comentari al gravat <i>Del mar</i> , de Cécile Reims (1949)	245
A l'Orfeó Català (1950)	247
Goigs de Sant Feliu de Guíxols (1952)	249
Relectura del teatre de Shakespeare (1953-1954)	259
Un niu en miniatura. Parlament al Casal Guixolenc de Barcelona (1960)	276

El present volum reuneix la totalitat dels escrits de Gaziol que, publicats a partir de 1918, no s'havien reproduït mai en cap edició conjunta d'obres seves. Redactats en català, castellà i francès, responen a una tipologia ben variada: pròlegs, conferències i parlaments, proses i versos, articles a la premsa, biografies, notes de lectura, traduccions, respostes a entrevistes, estudis monogràfics i fins un text de caire personal i polèmic. Dins un to general d'interès sostingut, altrament esperable en un gran escriptor com ell, sobresurten, en un àmbit més assagístic, els articles sobre la guerra civil (apareguts el 1937 i el 1938 a Buenos Aires i a París), una completa i documentada dissecció de la premsa espanyola des de 1875, uns extensos perfils de les personalitats d'Eugenia de Montijo, de Maquiavel i d'Oscar Wilde o un aplec de comentaris sobre el teatre de Shakespeare; i, en un àmbit veí de la literatura creativa, la traducció d'un llibre de poemes de Paul Valéry i uns goigs sobre la seva població natal.

TEXTOS I ESTUDIS DE CULTURA CATALANA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

ISBN 9788491911470

9 788491 911470